

СУЧАСНА ЗМІСТОВНА СПРЯМОВАНІСТЬ І СУТНІСТЬ РЕФОРМ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Тичина Дмитро

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, старший
науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності Національної академії внутрішніх справ*

Богатиренко Оксана

*адвокат національної асоціації адвокатів України
м. Київ, Україна*

Як показав аналіз змісту сучасних державних програм, що стосуються проведення реформ у сфері виконання покарань і пробації України (Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України 2017 року; Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року; Експериментальний проєкт «Платні камери у слідчих ізоляторах», т. ін.), жодна із них не адаптована до їх реалізації в умовах воєнного стану в Україні та не містить у своїй структурі спеціального розділу «Особливості кримінально-виконавчої діяльності в період правового режиму воєнного стану».

Така правова прогалина [1, с. 271] підвищує рівень небезпеки та протиправних посягань на правопорядок не тільки в органах і установах виконання покарань (УВП), але й на охороняємі об'єкти національної безпеки України, що підтверджується офіційними статистичними даними та сучасними науковими розробками з зазначеної проблематики дослідження [2].

Зокрема, в умовах воєнного стану в Україні (2022-2025 рр.) у сфері виконання покарань і пробації сформувались наступні негативні тенденції, які потребують реагування на них з одного боку як суб'єктів законодавчої ініціативи (ст. 93 Конституції України), так й суб'єктів правозастосування, а саме:

а) щорічно, неточною та такою, що не відповідає дійсності, є офіційна інформація щодо кількості новоприбулих засуджених в УВП (іноді похибка складає більше 10 тис. осіб);

б) аналогічні недоліки і прорахунки характерні й для тих відомостей статистичного змісту, що стосуються кількості умовно звільнених засуджених з УВП, звільнених у зв'язку із закінченням строку відбування покарання, звільнених із слідчих ізоляторів;

в) постійно зменшується число засуджених, які тримаються у кримінально-виконавчих установах закритого типу, що не забезпечені роботою (у межах 41,49% від кількості працездатних осіб);

г) щорічно зменшується розмір середньомісячної зарплати засуджених у місцях позбавлення волі (3 тис. 503 грн. проти 6 тис. 700 грн., які визначені законом на рівні мінімальної заробітної плати);

г) інші проблемні аспекти кримінально-виконавчої діяльності, що у тому числі детерміновані (спричинені, обумовлені та зкорельовані) особливостями воєнного стану в Україні [3].

При цьому слід зазначити, що однією з особливостей функціонування кримінально-виконавчої системи України в умовах воєнного стану є те, що її діяльність пов'язана зі створенням у цій сфері суспільних відносин спеціального правового інституту у виді таборів для тримання військовополонених (який, щоправда, досі не визначений у нині діючому Кримінально-виконавчому кодексі (КВК) України, а існує у виді окремого Порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України), що потребує виділення додаткових людських, фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, враховуючи спеціальний правовий статус зазначених суб'єктів правових відносин [4, 171-174].

Без сумніву, що остаточне вирішення даної проблеми лежить у площині діяльності Верховної Ради України, яка, як це передбачено ч. 2 ст. 19 та п. 14 ст. 92 Конституції України, має прийняти спеціальний законодавчий акт з цього питання та внести у зв'язку з цим відповідні зміни у чинний КВК з тим, щоб упорядкувати діяльність відповідних органів і УВП з означених питань.

Зміст третьої проблеми та, одночасно, особливостей проведення реформ у сфері виконання покарань і пробації України в умовах воєнного стану тісно пов'язаний із зазначеними вище та полягає у наступному:

1. Як і в попередні роки (1991-2021 рр.) так і у сьогоденні (2022-2025 рр.) на забезпечення потреб даної галузі суспільної діяльності з Державного бюджету України виділяється лише 40% від необхідних для цього коштів.

Враховуючи існуючі у зв'язку з цим проблеми, що пов'язані з дефіцитом Державного бюджету в умовах воєнного стану в Україні, а також вказані вище галузеві завдання щодо вишукування додаткових джерел фінансування органів і УВП, у такій ситуації варто було б встановити на законодавчому рівні для всіх категорій засуджених, які відбувають покарання в УВП закритого типу (ч. 3 ст. 11 КВК), обов'язок працювати у процесі їх виконання.

Такий підхід витікає як і змісту ч. 2 ст. 64 Конституції України, так і зі змісту Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а також з положень аналогічних міжнародно-правових актів, що стосуються правообмежень, які в таких ситуаціях вводяться для відповідних категорій

громадян (зокрема, це передбачено ст. 15 Європейської конвенції з прав людини).

Тим більше, що практика введення правообмежень для населення України вже апробована на пенсіонерах, що дало можливість зекономити значні кошти для Державного бюджету.

2. У системі ДКВС України працює значна частина осіб чоловічої статі, які могли б бути мобілізовані до Сил безпеки і оборони, але у силу правових прогалин з цього питання, а також закріпленого на законодавчому рівні права цих громадян на бронювання від виконання військового обов'язку, цей державний людський ресурс в умовах воєнного стану не використовується.

Вирішення цієї проблеми лежить у площині законодавчої та організаційно-управлінської діяльності, а саме – замість осіб чоловічої статі в умовах воєнного стану все більше використовувати можливості жінок, а також тих пенсіонерів, які за віком і за станом здоров'я здатні служити в системі ДКВС України.

Зазначений підхід ґрунтується на тій міжнародно-правовій практиці, що склалась у зв'язку з цим за кордоном, де у значній кількості УВП (так званих пенітенціарних установ) до роботи із засудженими залучають тільки осіб жіночої статі – і це дає значний позитивний ефект для виправлення засуджених [5, с. 242-267].

Отже, проведений аналіз стану та рівня ефективності реалізації реформ у кримінально-виконавчій системі України дозволяє констатувати, що якісна видозміна їх змісту та спрямованості діалектично обумовлюється низкою особливостей впливу останнього на процес виконання – відбування покарань, а також сформованих у зв'язку з цим негативних тенденцій, нейтралізація, блокування, ліквідація тощо яких має стати предметом комплексного вирішення на всіх рівнях суспільної діяльності в нашій державі (законодавчому, організаційно-управлінському, контрольно-наглядовому, доктринальному, т. ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Теорія держави і права : підруч. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смординський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
2. Вітвицький С. С., Ковальчук В. С., Колб О. Г., Назимко Є. С. Кримінально-процесуальні засади у правовому механізмі запобігання злочинам у сфері виконання покарань України: монографія / за заг. ред. д.ю.н., проф. С. С. Вітвицького. Кропивницький: Донецький держ. ун-т внутр. справ, 2024. 284 с.
3. Букалов О. Кримінально-виконавча система України у 2024 році. Статистичний огляд. *Донецький меморіал*. URL: [URL:https://ukrprison.org.ua/statistics/1740154223](https://ukrprison.org.ua/statistics/1740154223)
4. Мицька О. І., Сіренко К. Ю. Адміністративно-правовий статус таборів для військовополонених. *«Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 03. Ч. 2. С. 171-174. URL: [URL:https://journal-app.uzhnu.edu.ua/PDF](https://journal-app.uzhnu.edu.ua/PDF).
5. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакар», 2018. 514 с.